

Beszélgetés Palotás János szeged-alsóvárosi fazekasmesterrel

„Szelemlátók. Kik volnának mások, mint a szegény, szénehagyott gölöncsérek, akik abba a néhány krajcáros tálba, tányérba gyúrnak bele minden erejüket, egészségüket, akik egész életüket ott töltik el a lakószobául is szolgáló, alacsony műhely nedves levegőjében, az ólom-mázás edények mérges gőzében, mely előbb csak a torkot kaparja, marja, de azután elálmósító, kábító, nehéz szaga, ereje éveken keresztül át- meg átjárja egész testüket, minden porci-kájukat, és agyukra nehezedvén, gyengévé, beteggé, szelemlátóvá teszi őket.

Nagy ára van a szelemlátásnak... Amikor az inas először rugdossa a korongot... gondolat-e arra, hogy ez az aranyat ígérő út sok szorgalmas, szép, értékes, hűséges munka után is legtöbbször az inséghez és ahhoz a nagy betegséghez vezet, amelyet ólommérgezésnek neveznek.

Ez a kínzó mérge a mázban van... Valahányszor a mázhoz nyúlnak, mindannyiszor magukba szívják a szervezetre annyira káros ólommérget. Akkor is, ha szárazon törik, mérik; akkor is, ha vízzel keverve örölik, mert a vizes máz, ha megszárad, éppen úgy száll sóprés, porolás alkalmával, mint por alakjában. A beszívott ólom a gyomron és tüdön át a szervezetbe jut, napról napra, hónapról hónapra, évről évre, lassan, apródonként, alig észrevehetően. Fel se tűnik ez munka közben... Aztán jön a mázkólika — gyomorrontásnak magyarázzák, hát isznak orvosságul pálinkát meg rumot. Dehogy is sejtik, hogy olajat öntenek a tűzre, ami ha elmulasztja is rövid időre a fájdalmat, annál nagyobb erővel hozza vissza.

... A beszívott ólompor, most már ólommérgezés, elér az idegrendszer központjába, az agyba is; megszállja, ólomnál is nagyobb súllyal nyomja, finom rendjében rendetlenséget okoz, megbontja, szellemekkel népesíti meg... Aludni nem tudnak, a sötétben félnek: minden tárgyat rémalaknak látnak.”

KISS Lajos, 1926

Vásárhelyi Kistűkőr (Szelemlátók)

— János bátyám, mióta vannak magának ezek a látomásai, ezek a hallucinációi, szelemlátásai, mióta érzi ezt? Miket lát?

— Ez, körülbelül olyan harmincéves korom óta. Hát mindig olyasmiket álmodok, így a szakmával kapcsolatba, hogy, hát így nem tudom elmondani, mer mire föl-ébredek, magamhoz térek, akkorára el is felejttem.

— De ilyen látomásai vannak?

— Igen. Mire megmosakszom, mindenféle, spekulálok rajta, hogy mit is álmodtam? Hát közbe má elfelejttem!

— És maga mint vélekszik, hogy mitől van ez?

— Hát azt én nem tudom megmagyarázni. Lehet, hogy a máztól. Vagy nem tudom én, a máznak a gőze hat az embernek az agy-idegrendszerire, vagy tudja a Mária Isten, nem tudom. Fogalmam sincs, hogy mitől van ez.

— És a többi fazekastársával beszélgetett ilyesmiről? Nekik is van ilyen?

— Édesapámmal így beszélgettem róla. — Mindig ilyen marhaságokat álmodok — azt mondja —, álmomba is dőgözök. Még álmomba is rúgom sokszor a korongot. Rúgom, megrúgom a rekamiénak a végít. Akkorákat rúgok, hogy hát majd kimén a lábam ujja a helyibül.

— És milyen álmaik voltak még? Emlékezzen vissza rá!

— Hát, például álmomba égetek. Vagy álmomba korongozok. Vagy nem tudom én...

— És így emberek nem jelennek meg?

— De, igen, így azok is, például hát így nem tudom megmagyarázni, hogy hát mik jelennek meg...

— És mikor ébren van, mondjuk, és dolgozik, akkor nem szokott ilyen látomás magára jönni?

— Nem, mer akkor el vagyok foglalva azzal, amit csinálok. Korongozással. Vagy nem tudom én, ha rakodok: a kemencébe rakom be az edényt. Hát akkor, ugye azzal vagyok elfoglalva.

— Erre fel kezdett inni, János bácsi, ezekre a látomásokra?

— Hát, ezt már nem tudom megmondani. Erre már nem tudok felelni. Bizony Isten, erre már nem tudok felelni! Nem ittam én soha...

— És mióta iszik?

— Hát, 5-6 esztendeje.

— Szóval, még mikor mi megismerkedtünk, akkor még nem ivott?

— Nem. Szóval körülbelül olyan 5 éve.

— Azóta vannak ilyen erősebb látomásai talán?

— Van. Azóta van még jobban. Azóta annyi marhaságot összevissza álmodozom. És nem emlékszek rá sose másnap, hogy hát mit is álmodtam.

— És maga gondolja, hogy ettől van?

— Gondolom.

— És mitől van?

— Hát, ugye, mondjuk, ez a szeszes ital is közbejárt, hogy nem tudom én, szóval a máz, a máznak, ahogy belélegzi az ember, vagy nem tudom én, micsoda, és az az idegekre megy. Mert hát ezelőtt minket így vizsgáltak, ugye, az utóbbi időbe már fölszabadulás után, így jártak ki az SZTK-bul, vagy az OTI vót akkor és mögnéztek bennünket díjtalanul. Mögvizsgáltak. És akkor behívtak az OTI-ba is, vért vettek, meg mindenféle vizsgálatot, gyomort megnéztek, meg minden. Na és, a gyomorba, az valószínű, hogy a máztól vót. Hát aztán mostan 63-ba műtöttek engem és azóta hál' Istennek, nem fáj. És addig én nem is ittam, abszolút semmit nem ittam. Úgy hát megittam egy pohár sört, vagy nem tudom én, egy stampedli likőrt vagy egy kis gyöngye pálinkát. De nem.

— De más ártalom is van ezektől, talán az agyagtól is. Az agyag az nem? Ez az állandó vizes agyag nem csinált csúzt magának?

— De igen, az megvan. A reuma, az megvan. Nemcsak a kézbe van, a lábba is. Mer ezelőtt lábbal tapostuk az agyagot. Még máj napig is. És hát bizony az télön nagyon hideg, és hát ugye, az ízületek mögfáznak...

— Na most, János bácsi, milyen ártalom van még itt? Ami ártalmas magukra? A szervezetükre?

— Hát énnekem már nem árt semmi! Én mán most ehetném tán kanállal is a mázat, énnekem abszolút nem árt. Édesapámnak, annak vót ólommérgezése, sőt a nagyapámnak is. És például a nagyapám, az annyira benne vót, hogy itt ezt a gyomorfallat mögfogta így, kihúzta, s visszaugrott. És ez mind a máztul vót. Akkor még nem ilyen mázakkal dógoztunk, tetszik tudni. Hanem akkor még törtük mozsárba. De olyan mozsárba, hogy de nagyobbba, mint az a kis mozsár. De van nekem egy nagy, olyan 40-50 kiló, vagy 60 is, abba törtük a mázat. És annak a porját beszívták, de nemcsak az, aki azt törte, hanem aki csak bent vót a műhelybe mindenki, mer az száll. És finom szítán, nagyon finom szítán, lisztszítán, ami a legsűrűbb, azon engedték, vagyis azon szitáltuk át és azután ment örlés alá a kőre, illetve kő alá. Azután vegyítettük: ment bele kaolin, bécsiföld, meg hát attul függött, hogy milyen mázat akartak készíteni. Ha nem tudom, színes mázat, akkor bécsi földdel. Bécsi, olyan finom kvarc. Most aztán, mikor már, későbbi időkre má kaptunk kvarclisztet, jöttek ezek a jó külföldi kvarclisztek. Na, és aztán úgy kapja a vasoxidot, rézoxidot, különböző színeknek valót. Ha sárgát akarok, akkor vasoxidot teszek bele. Az bizonyos. Azt úgy mondom, hogy én 24-re teszem, mer én ujjamértékkel mérem meg. Az olyan pontos, hogy lehet, hogy pontosabb, mint hogyha dekával kilóba mérném. Én 24-re teszem a rézoxidot, akkor abbul kapok zódet. A rézoxid zódet ad. És azt is igencsak 24-re vagy 26-ra teszem.

— János bácsi, említette, hogy a fiai is visszatértek a mesterséghez. Az egyik a képzőművészeti gimnáziumban tanított, nem? Most is ott tanít?

— Nem. Ő most már magánszektor lett. Önálló kisiparos.

— És rájuk ez nincs veszéllyel? Ez a máz?

— Abszolút nincs rájuk. Más mázakkal dógozunk máma, már nagyon kevés olyan máz van, ami ólmos. Máma olyan mázakkal dolgozunk, amik nem ólmos mázak. Flittelt máz, fejtelt máz, mindent lehet belőle csinálni, mindenféle színt.

— János bácsi hány esztendő kora óta fazekas?

— Én? Mit mondjak? Hát én ebbe nőttem föl, hát én nem mondhatok mást,

mer én nem is vótam benne inas, csak egyszerre letöttem a vizsgát, aztán nem köllött, mer apám a fiával nem köllött, hogy szerződést csinájjon. Aztán abba az időbe még így vót a, hogy mondjam, az ipartörvény.

— Hány éves kora óta, mégis? Hat? Hét? Nyolc- kilenc?

— Hát igen, én elvégeztem a 4 polgárit, de közbe mán én dolgozgtam otthon, édesapámnál. Tetszik tudni? Én mán ugye működtem. Mikor megtanultam a leckét, apám gyütt, hogy hát: — No, Janikám, gyere, fiam! Gyere leszedni, főrakni, leadogatni! Na, csináj kis kaktuszcserepet! Csináj kis virágcserepet! Csináj kis játékot: kis szűrőt, kis lábast, kis köcsögöt. Kis tejesköcsögöt. Szóval mindönféle, ami nagy edény vót, mindönbül vót játék is. És én mán gyerökkoromba ezt mögtanulgattam. Hát itt az én gyerekeim is, ezök is mögtanulták mán, mikor elvégezték a nyóc általánost, mán mind a kettő tudott dógozni. Hát nem azt mondom, hogy a nagy dógot, csak ugye, amit ilyen gyereök is mán mög bir csináni. Tetszik érteni?

— János bácsinak az édesapja is fazekas volt. A nagyapja is, a dédapja is. Hány ösig tudja visszavezetni a mesterséget?

— Nem tudom én. A dédnagyapámat azt nem ismertem, csak a nagyapámat ismertem. De az is fazekas vót a Galamb utcába. Édesapámtul hallottam, hogy hát az a Galamb utcába vót, Szegeden.

— Édesapjával maguk itt laktak már, ahol most?

— Nem. Az Csendes utca 20.

— Sorolja el, hogy a dédapja hol lakott, a nagyapja hol lakott és maguk hol, az édesapjával?

— A nagyapám pedig Délbáb utca 20. Palotás István. Palotás István vót a nagyapám. Édesapám Palotás János vót, Csendes utca 20-ba lakott, és ott vót a műhelye is.

— És dédapó?

— A dédnagyapám, az pedig Alsóvároson, a Galamb utcába, de azt nem tudom, hogy hány szám vót...

— És ide, a Szent Antal utcába mikor költöztek?

— 1945. április 20-án, körülbelül. Azelőtt a lakásom, az itt vót a Pásztor utca 2. alatt, a műhely meg édesapámnak a házába vót, Csendes utca 20. szám alatt. Ott löttem önálló.

— János bácsi, nagyon röviden mondja el az életét! Hányban született?

1909. május 6-án születtem, Szegeden. Hárman vótunk testvérek, ketten vagyunk élök.

— Amióta az eszét tudja, fazekas?

— Hát, azóta vagyok fazekas. Hát tudom, hogy vót eszem hatéves koromba is, de akkor még nem vótam fazekas. És nem csináltam semmit, mer édesapám katona vót, a 14-es háborúba és hát ugye nem folytatta a szakmát senki se, mer nem vót itthon ember, aki tudta vóna csinálni. Mer 50 éves korig mindenkit elvittek. Az idősebbek meg mán, hát ugye, azok meg, ki elhúzódott ilyen munkára, olyan munkára.

— Ugorjunk vissza a mához: pavilonjuk van a Marx téren. Ide, a házhoz nem jöttek vásárlók?

— Ide nem. Hát ez kevés! Hát ebbül nem lehetne megélni. Azér jobb, hogy a pavilonba. Nem, hát ez műhely. Ha jön egy vevő, vagy kettő, azt kiszolgálom. Örömet kiszolgálom. Sőt, örülnék, ha sokan gyünnének. De hát ugye, ide nem jön. Mer az a jó, a piac. Az biztos mindenkinek, hogyha odamegy és ott mindent tud választani. Itt ellenben hát ugye, kis választék van. Ahogy ugye elkészül, az megy föl oda.

— Na most, ezek a kis butéliák, amit csinált régen és még maradt ifjú korából és nekem is adott belőle, azóta nem csinált belőle?

— Csináltam én! Hogyne, csináltam volna!

— Nem maradt belőle?

— Hát nincs, mer nem olyan sokat csináltam. Tízet, vagy mennyit, vagy húszat?

— És olyan szép mintákat bele?

— Persze! Még fölírással is. Van itt még véletlenül egy, de ez még csak egyszer van kiégve.

— Foglalja össze nagyon röviden az életét!

— Hát 9 éves korom óta, mióta 18-ba édesapám hazagyött a háborúból, 19-be hozzáfogott a fazekassághoz, azóta aztán dógozgatok. Addig apám mellett dógoztam, hát közbe megtanultam a mesterséget. De így másik szakmám is vót közbe, és újra csak fazekas löttem.

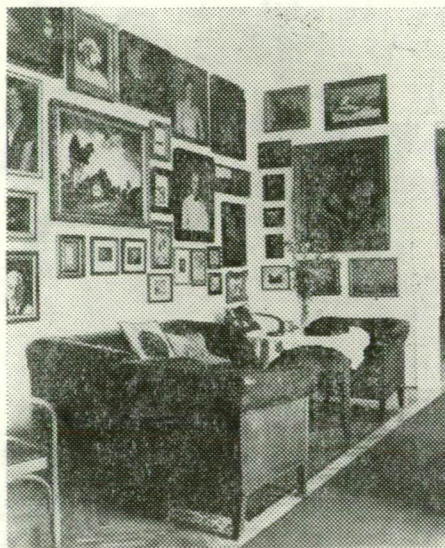
— Mi volt a másik szakmája?

Szabó vótam. Teljesen ellenkező, ellentétje ennek a szakmának.

— Tehát 9 éves kora óta dolgozik?

— Dógozok. És máma is még, szeretek dógozni. De most nem érzem jó magamat, mer fáj a kezem, nem tudok dógozni! Haragszok magamra! A munka éltet. Az. Reggel, ahogy főkelünk, én is, a feleségem is, mind a ketten: ő csinálja az ő dógát, én meg csinálom az enyimet. Gyüvök le a műhelybe, és itt érzem jó magamat. Itt vagyok itthon. Ez az én — hogy mongyam mán, na? —, ez az én birodalmam! A munka szent temploma. És szeretek is itt nagyon. Sokszor még nyóc óraker is itt vagyok. Mindig tötyörészek valamit. Gyerekkorom óta dógozok, az életem a munka. Itt nagyon jó nekem a műhelybe. És szeretek is dógozni még mindég. És azt szeretném, hogy hát inkább innen vigyenek el a temetőbe, minthogy én beteg legyek, aztán onnan kölljön kivinni az ágyból. Inkább ott a korongnál pusztujjak el. Szóval szeretem csinálni, nagyon. Ez az életem. Ez az életem: a munka. Ez éltet. Amikor má az ember nem tud dógozni, akkor má nincs értelme az életnek se. Ez így van.

Szerkesztői asztal

A Dél-Alföld legjelentősebb irodalmi múzeuma nyílt meg Makón, Espersit

Jánosnak, a volt makói ügyvédnek újjáalakított egykori házában. Kéziratok, fényképek emlékeztetnek a ház egykori neves vendégeire: Juhász Gyulára, József Attilára, Móra Ferencre és másokra. A gazdag kiállítást Tóth Ferenc rendezte.

*

A Móra Ferenc Múzeum és szerkesztőségünk rendezésében Nagy Lászlóra emlékeztünk február 10-én. Ekkor nyílt meg Móser Zoltán fotókiállítása, majd „Inkarnáció ezüstben” címmel Bodó Györgyi és Fehér Ildikó műsora hangzott el a múzeum dísztermében.

*

Idén először osztott kritikusi nívódíjakat a Kulturális Minisztérium. Szerkesztőségünk javaslatára munkatársaink közül Alföldy Jenő és Vekerdí László részesült jutalomban.